

Middeleeuwse kelders onthuld

Vroege verleden van Delft wordt tastbaar in nieuwe brouwerij

In 2017 hield de eigenaar van restaurant Olympia het voor gezien. Het pand aan de Hippolytusbuurt 43 kwam op 1 januari 2018 in handen van de uitbaters van Café De Oude Jan die er een nieuw horecabedrijf beginnen, het Delfts Brouwhuis. Op zoek naar de oorzaak van een vochtplek in de vloer stuitten ze op een verborgen kelderruimte. Een volslagen verrassing, ook voor de erfgoeddeskundigen van gemeente Delft. Het team Archeologie & Monumenten heeft de vondst uitgebreid onderzocht: Delft heeft er een middeleeuwse bezienswaardigheid bij.

ERIC BURGERS

Ruim een jaar geleden gingen ze aan de slag met het strippen van het pand. ‘Voorzetwanden, plafonds... alles moest eruit’, vertelt Sander Arkenbout, medewerker van Café De Oude Jan. ‘Ook de vloer moest er aan geloven, er zat een natte plek in het beton die om aandacht vroeg. We vonden geen lekke leidingen, maar al doende kwamen we een rare constructie tegen: een boog in een gemetselde muur. Zo’n dertig tot veertig centimeter verder naar beneden troffen we groengele tegels aan. We beseften dat we iets bijzonders hadden ontdekt.’

PUINRUIMEN

Het team Archeologie & Monumenten van gemeente Delft werkt samen met verschillende vrijwilligers die als de ogen en oren van de afdeling Erfgoed fungeren. Een tip over de activiteiten aan de Hippolytusbuurt leidde al snel tot contact met de nieuwe eigenaren van het pand. ‘Als er bij een verbouwing van een monumentaal pand ook flink wordt gegraven, nemen we poolshoogte’, zegt archeoloog Jorrit van Horsen. Sander en collega’s hadden, geholpen door vrienden, van begin af aan alle materialen zorgvuldig

gescheiden. Omdat er met de hand werd ontgraven mocht het graafwerk doorgang vinden onder de voorwaarde dat de archeologen een vinger aan de pols konden houden. Jorrit: 'Ons werd snel duidelijk dat het om een kelder ging die in de negentiende eeuw was volgestort met puin, dat bleek uit de twee pijpenkoppen die eruit tevoorschijn kwamen. Het puin bevatte verder weinig archeologisch interessant materiaal.'

De gemeente wil ruimtelijke ontwikkelingen niet tegenhouden, al helemaal niet als ze de geschiedenis van de stad blijvend zichtbaar maken. 'Genoeg reden om niet gelijk op de rem te gaan staan', vervolgt Jorrit. Deze ontgraving in de oudste kern van Delft bood bovendien een uitgelezen kans om de vroege geschiedenis van Delft onder de aandacht te brengen. Maandenlang hebben toeristen en andere voorbijgangers op de pui kunnen lezen over de verrassende vondst en een blik naar binnen kunnen werpen. Tijdens Open Monumentendag, 9 september 2018, bleek de locatie een publiekstrekker. 'De belangstelling was overweldigend', herinnert Sander zich. Meer dan duizend mensen kwamen een kijkje nemen en lieten zich informeren door archeologen en vrijwilligers. Op het Heilige Geestkerkhof stond urenlang een rij vanaf de zijingang tot Café De Oude Jan.' Op 13 oktober, de open dag van Archeologie & Monumenten, namen nog eens ruim duizend belangstellenden een kijkje in het blootgelegde bodemarchief.

TWEE KELDERS

Het pand aan de Hippolytusbuurt bestaat uit een voorhuis en een achterhuis met een toegang vanaf het Heilige Geestkerkhof. Het huidige achterhuis verving in de negentiende eeuw een ouder stenen huis. Wanneer dat is gebeurd, valt niet te achterhalen, zegt Gertjan van der Harst. De bouwhistoricus van de gemeente voegde zich al snel bij de archeologen om de onthulde kelders – er zijn er twee gevonden – en andere bouwkundige sporen in het pand erboven te duiden en te dateren. 'De oudste bouwtekening is van 1985 en laat alleen de verbouwing voor restaurant Olympia zien.' Van het bestaan van een keldercomplex onder het pand wist dan ook niemand. 'Zo zie je op kaartmateriaal uit de zeventiende eeuw alleen de kap van een huis. Onderaan het achterhuis zit pleisterwerk, erboven zit metselwerk. Dat geeft meestal aan dat er in verschillende fasen is gebouwd, waarbij storend verschil met eerder metselwerk is afgewerkt door het te bepleisteren.' Het negentiende-eeuwse achterhuis met het veel oudere keldercomplex is een opstelsom van bouwvlijt door de eeuwen heen.

Mede als gevolg van de stadsbrand in 1536 bevindt de oudste overgebleven bebouwing in Delft zich doorgaans onder de grond, weet Gertjan. 'Het zijn kelders zoals die onder het Boterhuis en de Koornbeurs die het vroege, middeleeuwse verleden van Delft vertegenwoordigen. De oudste van de twee kelders is aangelegd tussen 1340 en 1350. Met zijn tot de verbeelding sprekende gewelven, behoort

hij zeker tot de oudste stenen constructies in de stad. Heel bijzonder want bijna alle huizen waren in die tijd van hout. Zo'n vondst doe je maar eens in de zoveel jaar.'

De ouderdom van de kelders viel goed te bepalen, latere aanpassingen zijn minder exact te plaatsen in de tijd. Jorrit en Gertjan hebben vijf bouwfases geïdentificeerd die vier eeuwen bestrijken. Gertjan: 'Het gaat dan om ingrijpende veranderingen. Allerlei ingrepen in de twintigste eeuw zijn buiten beschouwing gelaten. Dat zijn grove verstoringen die vooral de gewelfsten geen goed hebben gedaan.'

VIJF FASEN

Dankzij scherven van twee bierpullen, aangetroffen in de laag tussen het plafond van de oudste kelder en de vloer van de begane grond, heeft Jorrit de kelder kunnen dateren. 'Dit type pul werd gemaakt in de periode 1325-1350. De puinlaag waarin ze zijn gevonden duidt erop dat het aarde-werk is gebroken nadat de kelder was voltooid.' Deze datering wordt volgens Gertjan onderbouwd door de omvang van de gebruikte bakstenen: dezelfde maat als de stenen waaruit de toren van de Oude Kerk is opgetrokken. Het onderste deel van de toren stamt uit het tweede kwart van de veertiende eeuw. We hebben enkele losse bakstenen uit het puin tijdens de restauratie van de toren zelfs in het metselwerk kunnen invoegen, zo goed pasten ze.'

Het plafond van de oudste kelder was een tongewelf waarvan de kromming gedeeltelijk is terug te zien. 'De tweede kelder is overdekt geweest met kruisribgewelven', vervolgt Gertjan, 'net als de kelder van de middeleeuwse vleeshal aan de Voldersgracht, die bewaard is gebleven onder het stenen gebouw dat we kennen als de Koornbeurs. De bakstenen van die tweede kelder zijn uit de periode 1450-1500. Dat hebben we afgeleid uit hun lengtemaat, 20 tot 21,5 cm. Deze ruimte is dus een eeuw later gebouwd.'

← De veertiende-eeuwse kelder richting de Hippolytusbuurt. De oorspronkelijke doorgang van 1,30 meter breed is in de negentiende eeuw dichtgezet met een muur zonder witte pleisterlaag. Rechts van de doorgang bevindt zich een originele kaarnis. (AMD)
↓ Jon Cornelese trof onverwacht een middeleeuwse kelder onder zijn nieuw aangekochte pand aan. (foto Fred Leeftang)

De derde fase hebben Jorrit en Gertjan voorlopig rond 1800 gedateerd. 'Er is een plavuizenvloer gelegd. Het zou zomaar kunnen dat de oorspronkelijke, middeleeuwse vloer eronder ligt. Dat hebben we nog niet onderzocht.' Tegen één van de wanden aan werd in dezelfde periode een stookplaats gemaakt, bekleed met gele en groene tegels. Jorrit: 'Een deel van de kelder werd dus later als keuken in gebruik genomen en fungeerde niet langer als opslagplaats.' Een keuken in de kelder zie je in de achttiende en negentiende eeuw vaker terug in huizen van voornamelijk welgestelde families. 'Ook is een deel van de oorspronkelijke kelderingang dichtgemaakt en is de nieuwe toegangstrap afgewerkt met Delftsblauwe tegeltjes uit de periode 1625-1700.' Het allegaartje van afbeeldingen toont aan dat het om sloopmateriaal gaat. 'Iemand heeft in de achttiende eeuw een mooie partij tweedehands zeventiende-eeuwse tegels op de kop getikt.'

De vierde en vijfde fase bestaan uit metselwerk dat in twee fasen vanaf het einde van de achttiende eeuw tot in de negentiende eeuw is toegevoegd, legt Gertjan uit. 'Vanaf 1900, nadat de kelder is volgestort met bouw materiaal en ander puin, is nieuw metselwerk bovenop de oude gewelven gezet om de staalconstructie in het huidige achterhuis te dragen.' Saillant detail: hiervoor werden ook gaten door het gewelf en de puinlaag heen gegraven. 'Delen van de kelder moeten dus te zien zijn geweest. Of dit is gebeurd voordat er sprake was van bouwtoezicht of dat het gaat om een illegale praktijk, weten we niet. We hebben er in ieder geval geen tekeningen van.'

LEVEN IN DE BROUWERIJ

Dat naast de veertiende-eeuwse kelder aan het eind van de vijftiende eeuw een nog grotere kelder is gebouwd, is opmerkelijk. 'Voor een gemiddeld huishouden heb je geen

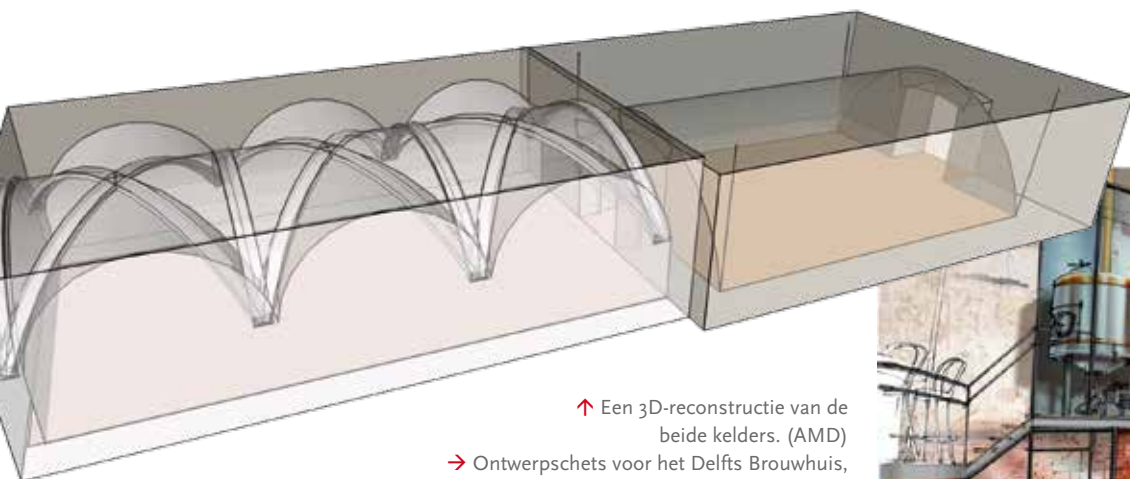
tientallen vierkante meters opslagruimte nodig', zegt Jorrit. 'In de veertiende eeuw werden hier onder meer zuivel en bier verhandeld, bederfelijke waren die koeling vergen. Wij vermoeden daarom dat er in dit pand een handelaar heeft gezeten of een producent van dergelijke waar. De doorgangen van de kelders zijn best breed, 1,30 meter om precies te zijn. Werden er vaten doorheen gerold? Misschien bevond zich hier een brouwerij. Dat kunnen we helaas niet achterhalen omdat archiefstukken uit die tijd verloren zijn gegaan in de stadsbrand.'

De in het puin aangetroffen restanten van oude bierpullen spreken in ieder geval tot de verbeelding, zegt Sander. 'Met het Delfts Brouwhuis willen we hier het verhaal van bierstad Delft tot leven brengen. Opgravingen in de jaren tachtig op het pleintje van het Heilige Geestkerkhof, pal hiernaast, hebben overblijfselen van de oudste brouwerij van Nederland aan het licht gebracht. Dit is overduidelijk een plek met een markante geschiedenis. Je ziet hier een eeuwenlange traditie terug en wij zetten haar voort.'

Het Delfts Brouwhuis opent in het voorjaar van 2019 zijn deuren. 'Het plan was om het pand een tijdelijke invulling te geven', vertelt uitbater Jon Cornelese, 'maar het uitgraven en leeghalen van de kelder heeft veel tijd gekost.' Jon en Sander zijn verguld met de extra ruimte, wel rees de vraag hoe het monumentale keldercomplex in de nieuwe horecagelegenheid kan worden ingepast. 'In overleg met Archeologie & Monumenten hebben we onze plannen bijgesteld. Er ligt nu een ontwerp op tafel waarin de ruimte goed tot zijn recht komt doordat de brouwerij erboven komt te hangen.' Twee hoofdingangen: één aan de Hippolytusbuurt en één aan het Heilige Geestkerkhof, garanderen dat het keldercomplex fysiek is ingebed in de historische omgeving. Een eigen terras tegenover de Oude Kerk brengt bij mooi weer nog meer leven in de brouwerij. Jon lacht:

- ↓ Het documenteren van de kelders door Archeologie & Monumenten Delft. (AMD)
- ↘ Het meest intact gebleven deel van de vijftiende-eeuwse kelder met een boog van het kruisgewelf. (AMD)
- ↘ Betegelde keuken met een rookkanaal uit de achttiende eeuw. (AMD)

↑ Een 3D-reconstructie van de beide kelders. (AMD)
 → Ontwerpschets voor het Delfts Brouwhuis, ingebed in de historische omgeving. (Delfts Brouwhuis)

‘Zelfs de gemeentelijke Adviescommissie Omgevingskwaliteit is inmiddels enthousiast, dat maak je niet vaak mee.’

VERLEDEN PROEVEN

Dat de ondernemers de kelders zoveel mogelijk in oorspronkelijke staat aan het publiek willen tonen, vindt Gert-Jan prijzenswaardig. ‘In de monumentenzorg komt het erop neer dat bij een nieuw, andersoortig gebruik van een gebouw de monumentale waarde ervan wordt geëerbiedigd. Dit betekent niet dat je niks mag veranderen.’ Zo kan het zijn dat er een stukje metselwerk uit de achttiende eeuw wordt verwijderd om de kelders beter toegankelijk te maken en met elkaar te verbinden. Een ingreep die het oorspronkelijke karakter van de ruimte onaangetast laat. ‘Het is echt een kwestie van maatwerk waarmee je nieuw

gebruik van historische locaties mogelijk wilt maken.’

Jon pakt de ontwerpschetsen erbij. ‘Onder het genot van een hapje en een drankje kunnen bezoekers de middeleeuwse gewelven en de fraaie tegels bewonderen. Naar boven toe zien ze een werkende brouwerij en het venster biedt uitzicht op de toren van de Oude Kerk.’ Archeologie & Monumenten stelt er verschillende vondsten tentoon, zoals de bierpul die eerder bij de opgraving op het Heilige Geestkerkhof naar boven kwam. Replica’s van deze aardewerken pul worden te koop aangeboden. Jon besluit: ‘In het Delfts Brouwhuis moet je het verleden kunnen proeven.’

Eric Burgers is freelance redacteur

↙ Zeventiende-eeuwse tegels aan de wand van de achttiende-eeuwse keldertrap. (AMD)
 ↘ Grote belangstelling tijdens Open Monumentendag, 2018. (Delfts Brouwhuis)

